

УДК: 378.6:271.2(497.11)(044):929 Бенешевич В.
DOI:10.2298/ZRVII1047323R

РАДИВОЈ РАДИЋ
(Филозофски факултет, Београд)

ДВА ПИСМА ДРАГУТИНА АНАСТАСИЈЕВИЋА ВЛАДИМИРУ БЕНЕШЕВИЧУ ИЗ ЈАНУАРА 1936. ГОДИНЕ

У овом раду су дати превод и коментар два писма, заправо две дописнице које је проф. Драгутин Анастасијевић упутио руском научнику Владимиру Бенешевичу у другој половини јануара 1936. године. Писма су састављена на руском језику и из њих се види да је постојао план да В. Бенешевич 1934. године преузме катедру Црквеног права на Богословском факултету у Београду. Међутим, због породичних разлога он није прихватио позив да дође у нашу средину. Угледни руски научник је био стрељан у совјетским чисткама 27. јануара 1938. године.

Кључне речи: Писмо, Драгутин Анастасијевић, преписка, Владимир Бенешевич, катедра, Богословски факултет.

This work consists of the translation and commentary on two letters, actually two postcards that professor Dragutin Anastasijević wrote to the Russian scientist Vladimir Benesevič in the second half of January 1936. The letters were written in Russian, and they clearly state that there had been a plan to appoint V. Benesevič as Church Law Department Chair at the Faculty of Theology in Belgrade. However, due to family reasons he did not accept the invitation to come and join our society. The distinguished Russian scientist was executed by the firing squad on January 27, 1938, during the Soviet purges.

Key words: Letter, Dragutin Anastasijević, correspondence, Vladimir Benešević, department, Faculty of Theology.

Почеци историјске науке као научне дисциплине већ сежу довољно дубоко у прошлост да и она сама може бити предмет истраживања историчара. Отуда не треба да изненађује што управо у наше време историја историографије све више добија на замаху. Наравно, на том плану ни изучавање прошлости и цивилизације Византијског царства не представља изузетак. Напротив, већ одавно су сазрели услови да се једна из сплета дисциплина које чине

модерну византологију окрене проучавању историје византијских студија у најширем значењу тог израза.¹ Током последњих двадесетак година знатан допринос историји византологије дали су руски истраживачи, окренути пре свега проучавању архива и писане заоставштине византолога царске Русије.²

Управо читајући књигу „Архиви руских византолога у Санкт Петербургу“ нашао сам податак да је тамо сачувано и писмо које је један од пионира српске византологије, Драгутин Анастасијевић, упутио угледном научнику Владимиру Бенешевичу.³ Љубазношћу руских византолога, пре свега Игора Медведева, добио сам у електронском облику текст, у ствари, два писма, прецизније, две дописнице, које је у размаку од свега неколико дана, у јануару 1936. године, наш научник послао свом руском колеги.⁴

Име и научни опус Драгутина Анастасијевића (1877–1950), једног од родоначелника византијских студија у нас и првог професора на новоотвореној катедри за византологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, 1906. године, добро су познати у нашој научној јавности.⁵ Так чувеног Карла Крумбахера (1856–1909), великог филолога и у правом смислу речи оца немачке византологије, према којем је увек гајио осећање дубоког поштовања,⁶ Анастасијевић је оставио знатног трага не само у нашој него, није

¹ Већ је класично дело *Г. Л. Курбатов*, *История Византии (историография)*, Ленинград 1975. Вредна пажње је и књига: *Κ. Κ. Papulidis*, *Το ρωσικό αρχαιολογικό ινστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως (1894–1914). Συμβολή στην πνευματική δραστηριότητα της Ρωσίας στην χριστιανική ανατολή στα τέλη του 19. με αρχές του 20. αιώνα*, Thessaloniki 1984, 24–255. Двадесетак студија о пионирима америчке византологије скупљени су у часопису *Byzantinische Forschungen* 27 (2002) 1–299. У нашој средини су прилог оваквим истраживањима дали: *Љ. Максимовић*, *Развој византологије*, Зборник радова: Универзитет у Београду 1838–1988, Београд 1988, 655–671 (у даљем тексту: *Максимовић*, *Развој византологије*); *И. Ђурић*, *Свакодневна повест Семинара за византологију Филозофског факултета у Београду*, Зборник Филозофског факултета у Београду. Научни скуп поводом стопедесетогодишњице Филозофског факултета, Београд 1990, 263–270; *Р. Радић*, *Сто година Катедре и Семинара за византологију*, Зборник Матице српске за књижевност и језик 56–1 (2008) 177–187; *S. Pivovarić*, *A Case Study in the Emergence of Byzantine Studies. Serbia in the nineteenth and twentieth centuries*, *The Byzantine World*, ed. *P. Stephenson*, London — New York 2010, 481–490. Такође видети и радове наведене у н. 15.

² Архиви руских византинистова у Санкт Петербургу, под редакцијом *И. П. Медведева*, Санкт Петербург 1995 (у даљем тексту: *Архиви византинистова*); *Рукописно наследство руских византинистова у архивама Санкт Петербурга*, под редакцијом *И. П. Медведева*, Санкт Петербург 1999; *Мир руској византинистици: материјали архива Санкт Петербурга*, под редакцијом *И. П. Медведева*, Санкт Петербург 2004.

³ Архиви византинистова, 370–371.

⁴ Текстова Анастасијевићевих писама на руском добио сам 1. октобра 2007. године. Овом приликом се најсрданије захваљујем уваженим и драгим колегама из Санкт Петербурга на разумевању и колегијалној помоћи.

⁵ *Н. Радојчић*, Драгутин Анастасијевић, *ИЧ* 3 (1951–1952) 503–515; *G. Ostrogorsky*, *Dragutin Anastasijević († 20 août 1950)*, *Byzantion* 22 (1952) 532–537; *Сто година Филозофског факултета*, Београд 1963, 248–250; *А. Јевђић*, *Др Драгутин Анастасијевић*, *Богословље* 39 (1980) 9–10; *Максимовић*, *Развој византологије*, 658 сл.; *Енциклопедија српске историографије*, приредили *С. Ђурковић* и *Р. Михаљчић*, Београд 1997, 260–261 (*С. Ђурковић*) (у даљем тексту: *ЕСИ*); *Р. Радић*, *Сто година Катедре и Семинара за византологију*, Зборник Матице српске за књижевност и језик 56–1 (2008) 177–187.

⁶ *Д. Анастасијевић*, *Др Карло Крумбахер*, *Српски књижевни гласник* 23 (1909) 957–960.

претерано рећи, и у светској византологији.⁷ После петнаестак година проведених на Филозофском факултету, он је 1921. изабран за редовног професора грчког језика и византијске културе на новооснованом Богословском факултету, где је остао до пензионисања 1941. године. Драгутин Анастасијевић је био члан Српске краљевске академије, члан Југославенске академије знаности и умјетности, као и почасни доктор Универзитета у Атини.

На другој страни, Владимир Николајевич Бенешевич (1874–1938), руски канонист, историчар грчко-римског, византијског и староруског права, археограф и палеограф, значајно је име како руске тако и светске византологије првих деценија XX века.⁸ После завршеног Правног факултета на Универзитету у Санкт Петербургу, 1897. године, Бенешевич је две године провео на усавршавању у иностранству, у чувеним јуристичким центрима — Лајпцигу, Берлину и Хајделбергу.⁹ Потом је путовао на Свету Гору, Синај, у Египат, Малу Азију и Палестину, радио и у Санкт Петербургу и Москви а касније ради научних истраживања боравио у Берлину, Лајпцигу, Минхену, Паризу и Риму. Био је помоћник секретара Помесног сабора Православне руске цркве 1917–1918. године.¹⁰ Међутим, двадесетих и тридесетих година XX столећа у СССР-у долази до застоја у изучавању Византије јер је совјетски режим лагано потискивао проучавања која су се односила на црквена питања. Судбину ондашње руске византологије делио је и Владимир Бенешевич. Најпре је био ухапшен 1922. године, наводно због скривања црквених драгоцености, али кривица није била доказана. Други пут је утамничен 1928. године, под оптужбом да ради на припреми уније Православне цркве и Рима, и послат у прогонство. Поново је оптужен 1930. године и опет је пошао мучном стазом изгнаника. После превременог ослобођења, вратио се 1933. у Лењинград, па је од тада до 1937. године предавао на катедри за историју средњег века на тамошњем Универзитету и радио у Публичној библиотеци.¹¹ О невољама В. Н. Бенешевича и годинама тамнице и прогонстава знало се у међународним византолошким круговима, о чему сведоче писма истакнутих научника, који су са забринутошћу и тугом пратили његова страдања.

У септембру 1934. године, а на позив ондашњег водећег бугарског медијевисте Васиља Златарског (1866–1935), Владимир Бенешевич је учествовао на Четвртом међународном конгресу византолога, који је одржан у Софији.

⁷ За потпуни списак Анастасијевићевих радова в. Љ. Нукић, Библиографија радова академика Драгутина Анастасијевића, ЗРВИ 6 (1960) 243–256.

⁸ Е. Э. Гранстрем, В. Н. Бенешевич, Византийский временник 35 (1973) 235–243 (у даљем тексту: Гранстрем, Бенешевич); И. П. Медведев, В. Н. Бенешевич: судьба ученого, судьба архива, Архивы русских византинистов в Санкт Петербурге, Санкт Петербург 1995, 338–381; *исти*, Урок Бенешевича, Византийские очерки, Москва 1996, 187–205; *исти*, Неопубликованные материалы В. Н. Бенешевича по истории византиноведения, Рукописное наследие русских византинистов в архивах С. Петербурга, Санкт Петербург 1999, 574–611.

⁹ Православная энциклопедия, IV (Афанасий — бессмертие), Москва 2002, 619–620 (Л. А. Герд — Я. Н. Щанов)

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

Будући да се радило о изванредном научнику, већ тада је добио позиве да преузме универзитетске катедре у Прагу, Солуну, Софији и Београду, али је он одлучио да остане у домовини. Међутим, због објављивања једног правног зборника у Минхену 1937. године, што је био исход његовог вишегодишњег истраживачког рада, најпре је отпуштен с посла и искључен из Академије наука СССР-а, а онда и ухапшен 27. новембра 1937. године. Стрељан је после два месеца, 27. јануара 1938. године. Готово истовремено, стрељани су и његови синови, физичар Георгије и инжењер Димитрије, као и брат Д. Н. Бенешевич.¹²

1

Архив Руске академије наука. Ф. 126. Ой. 2. Д. 23 2л. — две дописнице Драгујшина Анастјасијевића Бенешевичу

*л. 1) — Београд. 21. јануар 1936. (добијено 28. јануара 1936. године)
Драги ђријатиљу,*

Најокон је дошло ђисамце од Вас, ђоштио ја никада нисам добио два Ваша ђисма. Од свег срца се радујем да ђиети имађте могућности да радиђте и служиђте нашој науци, у којој Вашем имену ђријада ђако уважено месђо. Одговор на моје ђоследње ђисмо Вама дала ми је ђре неколико година Ваша кћи. Тада сам смађрао да је можда боље да Вам више не ђишем. Зађим — ако се не варам, ђрошле године — новосђи ми је сађиђиђо драги Осђрогорски. Он је био ђубазан да ми да и Вашу адресу. Мислеђи да можда јођи није време да Вам ђишем, замолио сам га да Вам ђреда моје ђоклоне. Исђо-времено, имао сам жељу да Ви код нас ђреузмете кђшедру црквеног ђрава. Скоро све је било ђриђремљено. На моју жалосђи, Вама ђо није било могуће. Дакле, ја Вас никад нисам заборавио. Како бих и могао да Вас заборавим?! Пиђаћу кроз дан-два у нашој Академији за Ваш чланак. Сада журиђ само да Вас ђоздравим. Дођусђићу себи да Вам ђошаљем јођи ђри сеђарђђа. За неке радове већ немам сеђарђђе. Ако Вам није веома ђешко, молим Вас да ми ђогледађте и обавесђиђте ме којег је дана у јануару, 14-ог или 12-ог, ђразник нашег Свеђог Саве у Вашим руским минејима: јануар Москва 1622 (хиљаду шестђи сђиђиђина двадесетђи друге): ђакође Москва 1638 (заједно, у једном ђо-му: децембар, јануар и фебруар) и Москва 1644. Ми немамо ђе књиге. Захва-љујем се унађред. Осђрогорском се овде ђосђављају неочекиване ђређреке.

Ваш Д. Анастјасијевић

— Као што је већ речено, Владимир Бенешевич је до тог времена већ два пута допадао затвора и морао да иде у прогонство. Због тога је код Анастасијевића и постојао опрез и устезање да свом колеги уопште и пише.

¹² Исто.

— Попут Анастасијевића, и други византолози су са олакшањем и радошћу дочекали Бенешевичево избављење са робије и повратак научном раду. Тако му је, на пример, мађарски истраживач Ђула Моравчик (1898–1972) 26. октобра 1933. године упутио писмо на руском језику, у којем изражава своје задовољство следећим речима: „Ја никако не могу да изразим велику радост коју сам осетио данас када сам после пет година видео Ваше писмо. Колико пута сам Вас помињао и чекао гласове! ... Веома ми је драго да сте здрави и да почињете свој научни рад.“¹³

— В. Бенешевич није имао ћерку, коју овде помиње Анастасијевић, него двојицу синова Георгија и Димитрија. Сматра се да је посреди свакако омашка и, како наглашава Игор Медведев, требало би да уместо *ћерка* стоји *жена*.¹⁴

— Георгије Острогорски (1902–1976) преселио се из Немачке (Бреслау, данас Вроцлав, Пољска) у Београд 1933. године.¹⁵

— Веома је драгоцен податак о томе да је све било припремљено да Владимир Бенешевич преузме катедру Црквеног права на Богословском факултету у Београду где је Драгутин Анастасијевић већ годинама био редовни професор. Међутим, тај план се није остварио. Из писма које је В. Бенешевич 10. маја 1934. године упутио Георгију Острогорском можемо видети да су породични разлози били одлучујући за то што овај угледни научник није дошао у Београд. Остало је записано: „Питање породице је за мене главно: одвојити се заувек од двојице синова, близанаца који имају двадесет две године, ни мени ни мојој жени није могуће. Будући да су талентовани младићи, они уче и службују марљиво и успешно. У Београду би морали да се поново обучавају и онда да траже посао, да себи стварају углед који овде већ имају.“¹⁶

— Анастасијевићева готово успутна напомена на самом крају писма, „да се Острогорском овде постављају неочекиване препреке“ јасно и недвосмислено показује да је Георгије Острогорски имао одређених потешкоћа у првим годинама по доласку у нашу средину. Уосталом, то и није непозната чињеница. Његов положај није био сигуран пре свега због материјалне ситуације у којој се налазио не само Семинар за византологију него и читав Филозофски факултет у Београду. Г. Острогорски је примљен као хонорарни професор, а када је добио држављанство Краљевине Југославије, изабран је за стално запосленог ванредног професора почетком маја 1935. године. Међутим, сти-

¹³ Архиви византинистов, 370.

¹⁴ Исто.

¹⁵ *Максимовић*, Развој византологије, 664 сл.; *Б. Ферјанчић*, Георгије Острогорски (1902–1976), Глас Српске академије наука и уметности, ССCLXXII, Одељење историјских наука, књ. 8, Београд 1993, 57–95 (Приступна беседа одржана на свечаном скупу у Српској академији наука и уметности 10. маја 1989. године); *С. Пиривајцрић*, Георгије Острогорски, Руси без Русије — Српски Руси, Београд 1994, 179–188; *Р. Радић*, Георгије Острогорски и српска византологија, Зборник радова: Руска емиграција у српској култури XX века, том I, прир. *М. Сибиновић — М. Мејсинска — А. Арсењев*, Београд 1994, 147–153. Овај рад публикован је и на руском језику. *В. Р. Радич*, Георгий Острогорский и сербская византология, Русская эмиграция в Югославии, Москва 1996, 200–207.

¹⁶ Архиви византинистов, 370 н. 157.

цај неповољних околности осујетио је његово напредовање. Будући да није могло да се отвори ново буџетско место, Г. Острогорски није постављен за ванредног професора него је задржао дотадашњи положај хонорарног професора који је обнављан сваке године.¹⁷ Управо из тог периода је и писмо које је Анастасијевић послао Бенешевичу, дакле, састављено у време када се Острогорски још увек налазио у не баш сигурном статусу хонорарног професора.

2

л. 2) дописница Анастасијевића: Београд 28. јануар 1936. године

Драги пријатељу,

Жури да Вам предам одговор наше Академије наука, који сам добио данас, на моје писмо које се односи на Ваш чланак. Академија може да га објави. Али, рад мора бити на српском језику. Осим тога, пошто Ви нисте члан наше Академије, чланак подлеже оцени рецензента из редова академика. Према томе, потребно је да Ваш чланак преведете на наш језик и затим га пошаљете на Академију (Адреса:). Када га добију, они ће из својих редова изабрати рецензенте. Разуме се, ово није сасвим пријатно. Али, било би још неугодније да чланак и даље остане неошамљан. Ако је ипак, ипак је само питање да ли имамо неке Србина који би могао да уради превод. Уколико неможе никога, можете мени послати рукопис и ја ћу овде наћи преводилаца или ћу рад сам превести, ако нема превише текста. Пошаљите ипак писмо Академији и ја ћу га предати заједно с преводом.

Пре четрдесет дана изгубили смо Тишова. Он је умро на седници од Недавно се ипак неочекивано ујокојио Т. Тарановски. Моју претходну карију и моје сејарите сите вероватно већ добили.

Ваш Д. Анастасијевић.

— Фјодор Иванович Титов (1864–1935), професор кијевске духовне академије и Богословског факултета у Београду. Преминуо је 20. децембра 1935. године.

— Теодор Тарановски (1875–1936) студирао је правне науке у Варшави и Петрограду. Потом је био доцент и професор на Руском универзитету у Варшави и на универзитетима у Дорпату (Тарту, Естонија) и Петрограду. На Правном факултету у Београду предавао је историју словенских права од 1920. до 1936. године.¹⁸ Проф. Тарановски је умро 23. јануара 1936, дакле само пет дана пре него што је Д. Анастасијевић написао другу дописницу В. Бенешевичу.

¹⁷ Максимовић, Развој византологије, 664–665.

¹⁸ ЕСИ, 669–670 (Р. Михаљчић)

— Бенешевичев рад о којем пише Д. Анастасијевић није објављен у издањима Српске краљевске академије. Међутим, из писане заоставштине руског научника види се да је реч о раду под насловом: „*Κормчая митрополита Кипριана. К историји славјанскогo влияния на древнерусское право XIV–XV вв.*“.¹⁹

Занимљиво је напоменути да дописнице упућене Владимиру Бенешевичу нису једина сачувана писма пионира наше византологије и првог професора на новоствореној катедри Универзитета у Београду, Драгутина Анастасијевића. Постоје и пет писама које је у периоду од 1907. до 1909. године упутио своме учитељу Карлу Крумбахеру.²⁰ Дакле, колико је до сада познато, сачувано је седам Анастасијевићевих писама, пет у Немачкој, а два у Русији. На жалост, у нашој средини није сачувано ниједно његово писмо нити писмо које му је упутио неко од колега из иностранства.²¹

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ — LIST OF REFERENCES

- Ostrogorsky G.*, Dragutin Anastasijević († 20 août 1950), *Byzantion* 22 (1952)
- Papulidis K. K.*, Το ρωσικό αρχαιολογικό ινστιτούτο Κωνσταντινουπόλεως (1894–1914). Συμβολή στην πνευματική δραστηριότητα της Ρωσίας στην христиανική ανατολή στα τέλη του 19. με αρχές του 20. αιώνα, Thessaloniki 1984
- Pirivatrić S.*, A Case Study in the Emergence of Byzantine Studies. Serbia in the nineteenth and twentieth centuries, *The Byzantine World*, ed. *P. Stephenson*, London — New York 2010
- Анастасијевић Д.*, Др Карло Крумбахер, Српски књижевни гласник 23 (1909)
- Гранстрем Е. Э.*, В. Н. Бенешевич, Византийский временник 35 (1973)
- Ђурић И.*, Свакодневна повест Семинара за византологију Филозофског факултета у Београду, Зборник Филозофског факултета у Београду. Научни скуп поводом стодесетогодишњице Филозофског факултета, Београд 1990
- Јевџић А.*, Др Драгутин Анастасијевић, Богословље 39 (1980)
- Курбатов Г. Л.*, История Византии (историография), Ленинград 1975
- Максимовић Љ.*, Развој византологије, Зборник радова: Универзитет у Београду 1838–1988, Београд 1988
- Медведев И. П.* (ред.), Архивы русских византистов в Санкт Петербурге, Санкт Петербург 1995
- Медведев И. П.* (ред.), Мир русской византистики: материалы архивов Санкт Петербурга, Санкт Петербург 2004
- Медведев И. П.* (ред.), Рукописное наследие русских византистов в архивах Санкт Петербурга, Санкт Петербург 1999
- Медведев И. П.*, В. Н. Бенешевич: судьба ученого, судьба архива, Архивы русских византистов в Санкт Петербурге, Санкт Петербург 1995
- Медведев И. П.*, Урок Бенешевича, Византийские очерки, Москва 1996
- Никић Љ.*, Библиографија радова академика Драгутина Анастасијевића, ЗРВИ 6 (1960)

¹⁹ Гранстрем, Бенешевич, 243.

²⁰ А. Појовић — Р. Радић, Писма Драгутина Анастасијевића Карлу Крумбахеру (1907–1909), ЗРВИ 41 (2004) 485–505.

²¹ Исто, 487 н. 11–12.

- Пиривајрић С.*, Георгије Острогорски, Руси без Русије — Српски Руси, Београд 1994
- Појновић А.* — *Радић Р.*, Писма Драгутина Анастасијевића Карлу Крумбахеру (1907–1909), ЗРВИ 41 (2004)
- Православная энциклопедия, IV (Афанасий — бессмертие), Москва 2002
- Радић Р.*, Георгије Острогорски и српска византологија, Зборник радова: Руска емиграција у српској култури XX века, том I, прир. *М. Сибиновић* — *М. Межинска* — *А. Арсејева*, Београд 1994
- Радић Р.*, Сто година Катедре и Семинара за византологију, Зборник Матице српске за књижевност и језик 56–1 (2008)
- Радич Р.*, Георгий Острогорский и сербская византология, Русская эмиграция в Югославии, Москва 1996
- Радојчић Н.*, Драгутин Анастасијевић, ИЧ 3 (1951–1952)
- Ђирковић С.* и *Михалчић Р.* (прир.), Енциклопедија српске историографије, Београд 1997
- Ферјанчић Б.*, Георгије Острогорски (1902–1976), Глас Српске академије наука и уметности, CCCLXXII, Одељење историјских наука, књ. 8, Београд 1993

Radivoj Radić

TWO LETTERS FROM DRAGUTIN ANASTASIJEVIĆ TO VLADIMIR BENEŠEVIČ FROM JANUARY 1936

In the Archives of the Russian Byzantine scientists in Sankt-Petersburg there are two letters, more precisely two postcards that the pioneer of the Serbian Byzantine studies, Dragutin Anastasijević (1877–1950), wrote to the Russian scientist Vladimir Benešević (1874–1938) in January 1936. The letters were written in Russian, and they clearly show that there had been the plan for V. Benešević to become the Church Law Department Chair at the Faculty of Theology in Belgrade in 1934. Here, it should be pointed out that professor Benešević had received similar offers from leading university centres, such as Prague, Thessalonica and Sofia. However, due to family reasons he did not accept to come and join our society. The letters also show that, like his colleagues, other European Byzantine scientists, D. Anastasijević was aware of the troubles Benešević had had, all the prosecutions and trials, during the 1920s and 1930s. Based on some casual comments from Anastasijević's letters we were also able to learn about the troubles that had also befallen George Ostrogorsky, who in 1933 moved from the University in Breslau (Germany, nowadays Wrocław, Poland) to the Faculty of Philosophy in Belgrade and became the Chair of the Department and Seminar on Byzantine Studies. Precisely two years after these letters had been written, V. Benešević was executed by the firing squad on January 27, 1938, during the Soviet purges.